

FÖRDJUPNINGS-PM

Nr 19. 2012

En jämförelse av nationell konkurrenskraft
i Sverige och Finland

Executive Summary

Finanskrisen slog i ett internationellt perspektiv särskilt hårt mot Sverige och Finland, mycket till följd av ländernas produktionssammansättning. Den finska ekonomin drabbades dock hårdare både initialt i produktionsfallet, men också i den påföljande återhämtningen. BNP i Sverige var till exempel under andra kvartalet 2012 motsvarande 5 procent högre än före finanskrisen, samtidigt som Finlands BNP föll med närmare 4 procent under samma period.

Vid en jämförelse med Sverige tyder flera faktorer på att den finska konkurrenskraften har försämrats. Bytesbalansens saldo har under en längre tid utvecklats svagare i Finland än i Sverige. Sedan finanskrisen har också produktiviteten och enhetsarbetskostnaderna i den finska tillverkningsindustrin utvecklats på ett för Finland ogynnsamt sätt. Finska exportörer har också, till skillnad från sina svenska konkurrenter, förlorat betydande marknadsandelar. I en mer disaggregerad analys framkommer att bilden behöver nyanseras, då en stor del av skillnaderna i produktivitet och enhetsarbetskostnader kan tillskrivas den mycket svaga utvecklingen i delar av den finska IKT-industrin, en industri som har upplevt stora strukturella förändringar de senaste åren.

Konkurrenskraft är dock ett något diffust begrepp som kan uppnås både genom högre produktivitet och lägre produktionskostnader. En mer nyanserad analys kan därför också behöva ta hänsyn till att lägre produktionskostnader i form av lägre löner har direkta återverkningar på befolkningens levnadsstandard. Dessutom kan en balanserad makroekonomisk utveckling, till följd av demografiska faktorer, också innebära förändringar i konkurrenskraften.

I såväl Sverige som Finland talar den demografiska utvecklingen för en strukturell försvagning av bytesbalansens saldo de kommande åren. En återgång till ett överskott i bytesbalansen skulle sannolikt kräva att konkurrenskraften förbättras genom att den reala växelkursen försvagas. Finlands euroanslutning innebär att försvagningen behöver ske genom att de reala lönerna i den konkurrensutsatta delen av industrin under en tid ökar långsammare än normalt i förhållande till produktiviteten i näringslivet, såvida euron inte försvagas nominellt och direkt stärker den finska konkurrenskraften. Huruvida en försvagning i den reala växelkursen faktiskt är önskvärd måste ställas mot kostnader förenade med en svagare finsk inhemsk efterfrågan i en tid av svag internationell löne- och efterfrågeutveckling.

Innehåll

En jämförelse av nationell konkurrenskraft i Sverige och Finland	5
Inledning.....	5
Begreppet konkurrenskraft.....	6
Den ekonomiska utvecklingen i Sverige och Finland.....	12
Jämförande analys av konkurrenskraft.....	19
Sammanfattning och slutsatser.....	21

En jämförelse av nationell konkurrenskraft i Sverige och Finland

BNP i Finland har utvecklats svagare än i såväl Sverige som flertalet jämförbara länder efter finanskrisen 2008. Detta förklaras främst av att finska varuexportörer har tappat marknadsandelar i betydligt större utsträckning än svenska. Finlands bytesbalanssaldo har gått från många år av betydande överskott till ett underskott 2011. Utvecklingen av produktivitet och enhetsarbetskostnader i tillverkningsindustrin har också utvecklats på ett mindre gynnsamt sätt i Finland än i Sverige. Flera av de vanligaste måtten på konkurrenskraft visar därmed att Finland har tappat i nationell konkurrenskraft. En viktig förklaring till denna utveckling är de senaste årens kraftiga tillbakagång i delar av den finska IKT-sektorn. Om hänsyn inte tas till delar av denna sektor är utvecklingen mer likartad i de två länderna, även om vissa skillnader kvarstår. Den bild av Finland som de olika måtten på konkurrenskraft tecknar kan därför behöva nyanseras.

Inledning

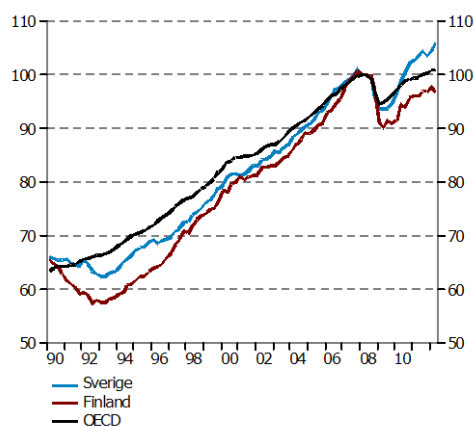
Utvecklingen av finsk och svensk ekonomi har i flera viktiga avseenden varit likartad de senaste 20 åren. Den djupa kris som drabbade ekonomierna i början av 1990-talet följdes i båda länderna av en period med snabb tillväxt i BNP och export samt betydande överskott i bytesbalansen. I båda länderna var framväxten av sektorn för informations- och kommunikationsteknologi (IKT) en viktig förklaring till den ekonomiska utvecklingen.

I samband med finanskrisen 2008 föll BNP på nytt i båda länderna. Produktionsnedgången var större i Finland än i Sverige. I BNP-termer har återhämtningen som därefter har ägt rum också varit svagare i Finland. BNP i Finland sjönk till exempel med drygt 3 procent mellan det första kvartalet 2008 och det andra kvartalet 2012, samtidigt som BNP växte med drygt 5 procent i Sverige under samma period (se diagram 1). Utvecklingen har varit liknande på arbetsmarknaden, även om skillnaden mellan länderna är mindre. Sysselsättningen i Finland har inte fullt ut återhämtat fallet i samband med finanskrisen, medan sysselsättningen i Sverige det andra kvartalet 2012 var högre än 2008 (se diagram 2). Under samma period steg dock arbetskraften snabbare i Sverige, och utvecklingen av arbetslösheten har därför varit snarlik i de båda länderna (se diagram 3).

Den relativt svaga finska BNP-utvecklingen beror i första hand på att finska exportörer har tappat marknadsandelar i betydligt större utsträckning än svenska exportörer. Ungefär halva fallet i finsk varuexport förklaras av en minskad export av IKT-

Diagram 1 BNP

Index 2008 kvartal 1 = 100, säsongsrensade kvartalsvärden

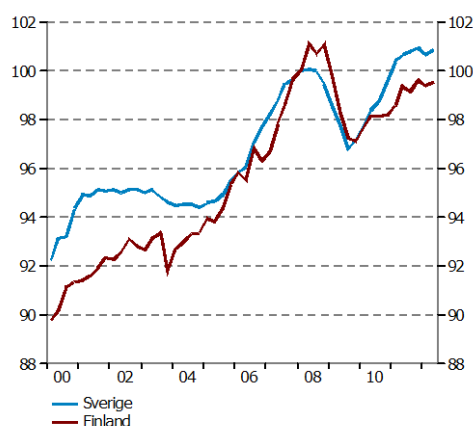

Anm. Aggregatet OECD avser här de 27 länder (utöver Sverige och Finland) som medlemmar i organisationen 2009.

Källor: Statistikcentralen, SCB, OECD och Konjunkturinstitutet.

Diagram 2 Sysselsättning

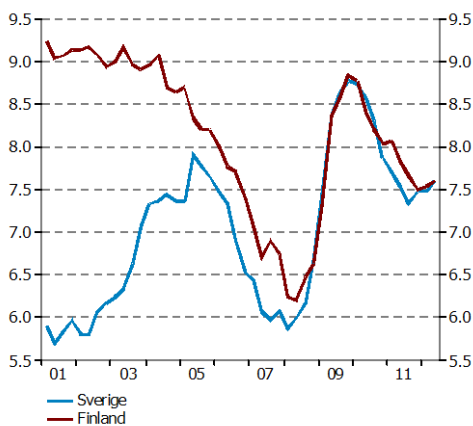
Index 2008 kvartal 1 = 100, säsongsrensade kvartalsvärden

Källor: Statistikcentralen och SCB.

Diagram 3 Arbetslöshet

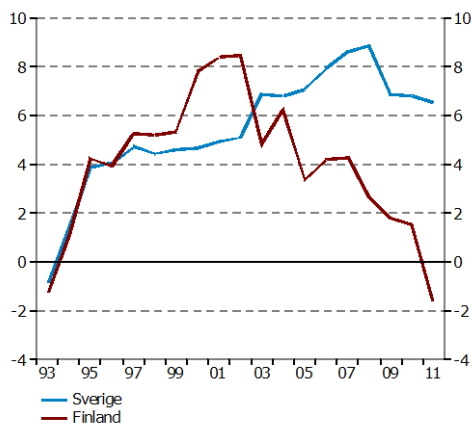
Procent av arbetskraften 15-74 år, säsongrensade kvartalsvärden

Källa: Eurostat.

Diagram 4 Bytesbalans

Procent av BNP

Källa: Statistikcentralen, Finlands Bank och SCB.

produkter. Den svagare exporten har bland annat inneburit att Finlands bytesbalans, som visat betydande överskott varje år sedan mitten av 1990-talet, visade underskott 2011. I Sverige består dock de stora överskotten i bytesbalansen (se diagram 4).

Syftet med denna rapport är i första hand att jämföra de senaste fem årens ekonomiska utveckling i Finland och Sverige, med särskilt fokus på ländernas export. Den centrala frågeställningen är om den svagare exportutvecklingen i Finland är ett tecken på en strukturell försvagning av finsk konkurrenskraft, eller om utvecklingen i huvudsak kan förklaras med konjunkturella eller andra faktorer.

Nästa kapitel beskriver hur konkurrenskraft kan analyseras och mätas i makroekonomin. Det tredje kapitlet beskriver den ekonomiska utvecklingen i Finland och Sverige sedan 1994, med speciellt fokus på perioden 2008-2011. Därefter används flera olika mått för att analysera hur den relativa konkurrenskraften har utvecklats länderna emellan de senaste åren. Slutsatser och sammanfattning presenteras i det avslutande kapitlet.

Begreppet konkurrenskraft

Konkurrenskraft är ett något diffust begrepp som i olika sammanhang används för att beskriva ett eller flera företags förmåga att konkurrera på marknader för handlade varor och tjänster. Att det görs återkommande försök att mäta nationell konkurrenskraft beror på att det politiska ansvaret för många faktorer som påverkar företagens möjligheter att konkurrera ligger på nationell nivå. Dessa faktorer innefattar bland annat infrastruktur, utbildningsnivå, skattesystem, effektiviteten på institutioner, fungerande marknader och lönebildning samt politisk och makroekonomisk stabilitet.

Det finns ingen entydig definition av nationell konkurrenskraft. Analys av konkurrenskraft utgår emellertid ofta från hur mycket ett land lyckas exportera på världsmarknaden. Landet är då konkurrenskraftigt om utvecklingen av produktionskostnaderna är förenlig med att landets företag kan följa den internationella prisutvecklingen med bibehållen lönsamhet. Landets export skulle då växa i takt med eller snabbare än tillväxten på landets viktigaste exportmarknader.

Det finns dock flera skäl till att en sådan definition är otillräcklig. För det första kan landet uppnå ett visst kostnadsläge relativt andra länder på olika sätt. Detta kan antingen ske via en snabbare ökning av produktiviteten eller via långsammare tillväxt i inhemska kostnader och inkomster. I den spanska ekonomin pågår för närvarande en anpassning av kostnadsläget relativt omvärlden. Detta sker bland annat via lägre löner, vilket försämrar de spanska hushållens köpkraft. I en analys av konkurrens-

kraft är det därför rimligt att även ta hänsyn till olika mått för levnadsstandard.¹

För det andra kan en förändring i konkurrenskraften vara förenlig med en balanserad makroekonomisk utveckling. Ett exempel är när andelen av befolkningen som är i arbetsför ålder minskar. Detta leder ofta till att landet sparar mindre i omvärlden och i stället konsumerar eller investerar en större del av sin inkomst. Anpassning till ett lägre finansiellt nettosparande sker via förändringar i räntor, växelkurs, priser och löner. Olika mått på konkurrenskraft skulle då indikera att den nationella konkurrenskraften har försämrats. I Konjunkturinstitutets medelfristiga prognoser för den svenska ekonomin minskar överskottet i bytesbalansen de kommande åren, samtidigt som den reala växelkursen gradvis stärks. Detta ska dock inte tolkas som en negativ utveckling, utan är snarare en konsekvens av att befolkningen i arbetsför ålder ökar långsammare än den totala befolkningen.

För politiskt ansvariga är det därför rimligt att basera analysen av konkurrenskraft på ett flertal olika mått. Det är även viktigt att analysera orsaken till förändringar i konkurrenskraften.

OLIKA MÅTT PÅ KONKURRENSKRAFT

Eftersom det är svårt att definiera begreppet finns det heller inget entydigt sätt att mäta konkurrenskraft. En generell bedömning av hur konkurrenskraftigt ett land är får i stället baseras på utvecklingen i ett antal olika variabler. I mer specifika jämförelser kan det dock finnas skäl att tillmäta dessa olika variabler olika vikt.

REAL EFFEKTIV VÄXELKURS

För att ett lands företag ska få avsättning för varor och tjänster på världsmarknaden måste normalt den inhemska kostnadsutvecklingen vara förenlig med den internationella prisutvecklingen samtidigt som företagen är lönsamma.² Detta är ett skäl till att produktionskostnader är en viktig del i den makroekonomiska analysen av konkurrenskraft.

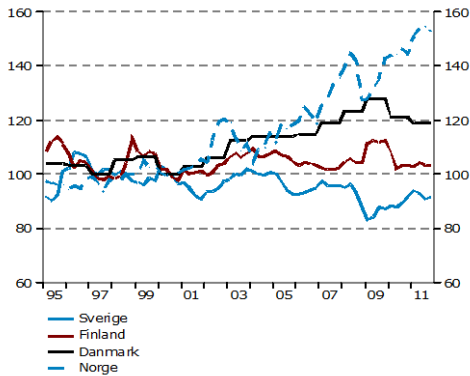
Arbetskostnader, inklusive kollektiva avgifter och löneskatter utgör generellt merparten av företagets rörliga kostnader. Nationell konkurrenskraft baserade på produktionskostnader mäts därför ofta med relativa enhetsarbetskostnader, det vill säga relativ arbetskostnad per producerad enhet i internationellt konkurrensutsatta sektorer uttryckt i gemensam valuta. Utvecklingen av ett lands konkurrenskraft bestäms i detta mått av förändringen i arbetskostnader justerad för produktivitets- och växelkursutvecklingen i landet relativt omvärlden. Ett lands konkurrenskraft försämrats av till exempel lägre produktivitetstillväxt, högre

¹ Se även rapporten "ITPS mått på konkurrenskraft", Tillväxtpolitisk utblick, nummer 1, 2008.

² I denna analys avses företagets produktion inom landet. Stora företag producerar vanligtvis i många länder, men här används inhemska företag synonymt med produktion i det inhemska näringslivet.

Diagram 5 Real effektiv växelkurs baserad på enhetsarbetskostnader i tillverkningsindustrin

Index 2000 = 100, kvartals- respektive årsvärden

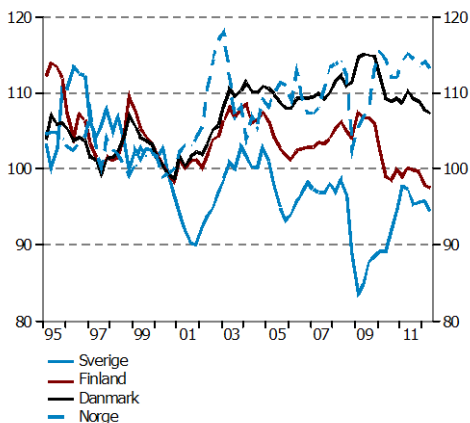

Anm. Ett lägre indexvärde för den reala växelkursen motsvarar en försvagning.

Källa: OECD.

Diagram 6 Real effektiv växelkurs baserad KPI

Index 2000 = 100, kvartalsvärden

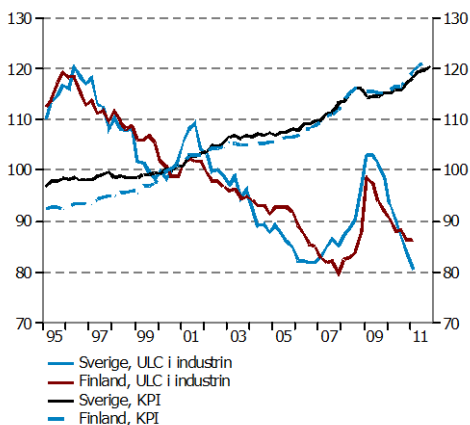

Anm. Ett lägre indexvärde för den reala växelkursen motsvarar en försvagning.

Källa: OECD.

Diagram 7 Enhetsarbetskostnader (ULC) inom tillverkningsindustrin och konsumentpriser (KPI)

Index 2000 = 100, kvartalsvärden

Anm. ULC står för enhetsarbetskostnad.

Källa: OECD.

löneökningstakt eller en förstärkning av den nominella växelkursen. På motsvarande sätt kan exempelvis lägre löneskatter eller högre produktivitetstillväxt stärka landets konkurrenskraft.³ Eftersom konkurrenskraft är ett relativt begrepp påverkas ett lands konkurrenskraft även om till exempel löneökningstakten i omvärlden ändras.

Relativ enhetsarbetskostnad är ett sätt att beräkna ett lands så kallade reala växelkurs gentemot ett annat land. För att mäta landets konkurrenskraft i förhållande till mer än ett land kan en så kallad real effektiv växelkurs beräknas. Effektiv avser i detta sammanhang en sammanvägning av bilaterala växelkurser mot flera olika länder. Denna sammanvägning kan till exempel göras med så kallade totala konkurrensvikter, där vikten för varje bilateral växelkurs avspeglar hur viktigt respektive konkurrentland är för det land vars reala effektiva växelkurs beräknas.

För att beräkna en real effektiv växelkurs som kan fånga upp förändringar i konkurrenskraften ska den nominella växelkursen justeras med den relativa utvecklingen av enhetsarbetskostnader i den del av näringslivet i ett land som utsätts för internationell konkurrens. En svagare real växelkurs innebär att företagets produktionskostnader ökar långsammare i förhållande till andra länder och är därmed förenlig med att den nationella konkurrenskraften förbättras. I Finland och Sverige har den reala effektiva växelkursen mätt på detta sätt försvagats sedan år 2000, medan den har förstärkts i till exempel Danmark och Norge (se diagram 5).

Enhetsarbetskostnader är dock svåra att mäta separat för enbart de sektorer i näringslivet som möter internationell konkurrens och publiceras dessutom med en viss tidsfördröjning. Därför används ofta KPI eller andra inflationsmått som en approximation för kostnadsutvecklingen i beräkningen av reala växelkurser. Då konsumentpriserna omfattar varor och tjänster som inte är relevanta för att mäta ett lands internationella konkurrenskraft, det vill säga varor och tjänster som inte handlas internationellt, ger dessa mått ofta en annan bild av konkurrenskraftens utveckling (se diagram 6). KPI är dock oftast ingen bra approximation av kostnadsutvecklingen i internationellt konkurrensutsatta branscher (se diagram 7) och reala effektiva växelkurser beräknade med KPI betraktas därför generellt som ett sämre mått på just konkurrenskraft än reala effektiva växelkurser beräknade med enhetsarbetskostnader.⁴

³ Tidigare nämnda faktorer som ofta förknippas med konkurrenskraft, till exempel utbildningsnivå, antas påverka konkurrenskraften via arbetskostnader, produktivitet eller växelkurs.

⁴ Real effektiva växelkurser beräknade med KPI är dock användbara på andra områden, till exempel när man ska jämföra utvecklingen av prisnivåer mellan länder.

BYTESFÖRHÅLLANDE

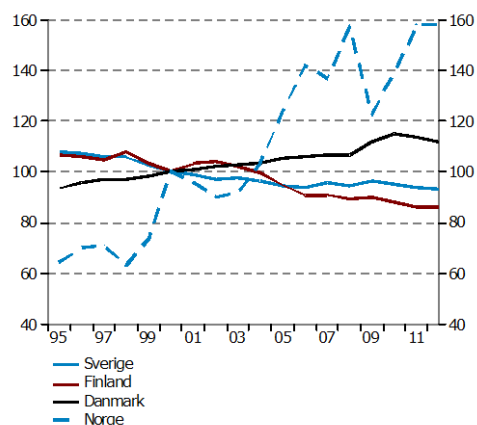
Att endast mäta konkurrenskraft med utgångspunkt i produktionskostnader kan dock vara missvisande. Ett land vars reala effektiva växelkurs förstärks (vilket innebär att landets relativa kostnadsläge försämrats) kan fortfarande vara konkurrenskraftigt om världsmarknadspriserna på de varor eller tjänster landet producerar ökar i motsvarande omfattning. Ett land som har specialiserat sig på produktion av varor eller tjänster med relativt svag produktivitetsutveckling (och snabb ökning i enhetsarbetskostnaderna) kan därmed vara lika konkurrenskraftigt som ett land som har specialiserat sig på produktion inom branscher med hög produktivitetstillväxt. Detta eftersom produktpriserna för landet med hög produktivitetstillväxt sannolikt kommer att öka långsammare eller falla. Som framgår av diagram 5 har den reala växelkursen stärkts sedan 2000 i såväl Danmark som Norge. Samtidigt har dock priserna på ländernas export stigit i förhållande till motsvarande priser i Sverige och Finland, vilket avspeglas i utvecklingen av bytesförhållandet (se diagram 8).⁵ Det är därmed fel att, baserat på den starkare reala växelkursen, dra slutsatsen att Danmarks och Norges konkurrenskraft har försämrats i förhållande till Sverige och Finland. Man kan dock notera att den svenska reala effektiva växelkursen de senaste åren har försvagats mer än den finska. Samtidigt har det svenska bytesförhållandet utvecklats starkare än det finska. Detta är en indikation på att konkurrenskraften har försvagats i Finland relativt Sverige de senaste åren (se även följande kapitel).

BYTESBALANSENS SALDO

Ett mått som till viss del tar hänsyn även till prisutvecklingen och som ibland ses som ett uttryck för konkurrenskraft är bytesbalansens saldo, som utgör nettot av ett lands transaktioner med utlandet uttryckt i löpande priser. Bytesbalansens saldo uttrycks oftast i procent av BNP i löpande pris.

Argumentet för att studera bytesbalansen i detta sammanhang skulle vara att ett land är konkurrenskraftigt så länge landet förmår producera ungefär lika mycket eller mer än landet förbrukar, till följd av att landets produktion är attraktiv på världsmarknaden. Saldot av bytesbalansen är emellertid också definitionsmässigt lika med det finansiella sparandet, det vill säga sparande minus investeringar i ett land. Den trendmässiga utvecklingen av bytesbalansens saldo bestäms därmed av grundläggande faktorer som sparbenägenhet och demografi och är därför generellt inte ett bra mått på konkurrenskraft. När till exempel en relativt stor andel av befolkningen i ett land är i arbetsför ålder, då individer generellt har ett positivt nettosparande, är bytesbalansens saldo högre. Om andelen pensionärer, som generellt har ett negativt nettosparande, ökar bidrar detta till att bytesbalansens saldo minskar. I både Finland och Sverige talar den demo-

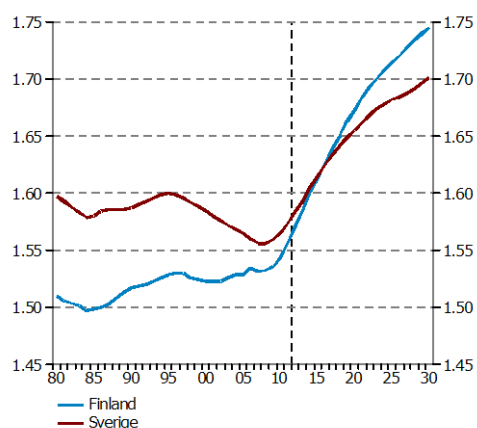
Diagram 8 Bytesförhållande, varor
Index 2000 = 100, kvartalsvärden

Källa: Europeiska Kommissionen.

Diagram 9 Försörjningskvot

Total befolkning dividerad med befolkning i åldern 16-64 år, årsvärden

Källor: Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

⁵ Bytesförhållandet för ett land ges av kvoten mellan export- och importpriser.

grafiska utvecklingen framöver för att det inhemska finansiella sparandet ska minska. Detta eftersom andelen av befolkningen i arbetsför ålder kommer att fortsätta att minska framöver. Denna utveckling är särskilt dramatisk i Finland (se diagram 9).

Grundläggande faktorer som demografi förändras dock långsamt och kan därmed knappast förklara snabba förändringar i bytesbalansens saldo. Sådana kan snarare vara ett uttryck för förändringar i konkurrenskraften, till exempel via en ogynnsam utveckling av produktivitet, efterfrågan på världsmarknaden och/eller nominell växelkurs.

BNP OCH ANDRA INKOMSTMÅTT

Den senaste tidens utveckling i euroområdet illustrerar en ytterligare begränsning i att använda kostnadsbaserade mått på konkurrenskraft. Bytesbalansen i Spanien har förbättrats snabbt sedan 2009. Samtidigt har en relativt snabb uppgång i produktiviteten bidragit till att Spaniens reala effektiva växelkurs har försvagats. Den förbättrade spanska konkurrenskraften är dock ett resultat av en kraftig ökning i arbetslöshet och lägre inkomster och levnadsstandard. Det kan därmed finnas skäl att ytterligare nyansera tidigare nämnda mått på konkurrenskraft med olika mått på inkomstutveckling och förändringar i levnadsstandard.

Det vanligaste måttet på inkomstutveckling är BNP, som mäter det samlade förädlingsvärde som skapas i ett land under en viss tid. BNP har dock flera brister som mått på levnadsstandard. För det första behöver utvecklingen i BNP korrigeras för befolkningstillväxten. I ett land där befolkningen växer snabbt, i synnerhet befolkningen i arbetsför ålder, växer normalt även BNP snabbt. Därför är BNP per capita ett mer relevant inkomstmått. För det andra är det rimligt att korrigera BNP med utvecklingen av bytesförhållandet. I ett land där en relativt stor andel av produktionen sker i internationellt konkurrensutsatta branscher med hög produktivitetstillväxt sammanfaller en snabb ökning i BNP ofta med en svag utveckling av exportpriserna. En snabb produktivitetsökning kommer därmed även andra länder till del, via lägre importpriser. Prisfallet verkar samtidigt återhållande på inkomstutvecklingen i landet. Ett sätt att korrigera för detta är att mäta så kallad real BNP, där BNP i löpande pris deflateras med prisutvecklingen för inhemsk efterfrågan.

KONKURRENSKRAFT VID FAST OCH RÖRLIG VÄXELKURS

Utifrån de definitioner av konkurrenskraft som har diskuterats följer att ett lands nominella växelkurs kan vara av betydelse för utvecklingen av landets konkurrenskraft. I ett land med rörlig växelkurs kan växelkursen anpassas så att landets kostnadsläge förblir konkurrenskraftigt, i teorin oavsett relativ löne- och kostnadsutveckling. Konkurrenskraft blir då irrelevant för till exem-

pel lönesättningen i ett land med rörlig växelkurs.⁶ I praktiken bestäms dock växelkursen även av andra faktorer, vilket innebär att till exempel stora avvikelser i löneutvecklingen mellan ett land och dess konkurrenter kan vara skadligt för landets konkurrenskraft även om växelkursen tillåts variera länderna emellan.

I ett land med fast växelkurs kan inte den nominella växelkursen anpassas för att upprätthålla landets konkurrenskraft. Utvecklingen av relativa enhetsarbetskostnader beror därmed i stället på hur löner och produktivitet utvecklas i landet i förhållande till utvecklingen i konkurrentländerna. Om till exempel löner i landet ökar snabbare i förhållande till produktiviteten än i konkurrentländerna kommer landets konkurrenskraft att försvagas.

Den så kallade Europanormen (eller EFO-modellen) för lönesättning, som bland annat tillämpades i Sverige när landet hade fast växelkurs under 1970- och 80-talen, innebar att löner i Sverige skulle växa med summan av internationell prisutveckling på svenska exportvaror och svensk produktivitetstillväxt. I praktiken tolkades Europanormen ibland som att löner i Sverige skulle utvecklas i samma takt som löner i Tyskland och andra konkurrentländer. En förutsättning för att Europanormen skulle bevara Sveriges konkurrenskraft var dock att även produktiviteten utvecklades på samma sätt som i konkurrentländerna. Om, som fallet var i Sverige under slutet av 1980-talet, produktiviteten växte svagare än utomlands, samtidigt som bytesförhållandet försvagades av snabba uppgångar i oljepriset, gav Europanormen för höga löneökningar och försämrade konkurrenskraft. Det blir därmed mer relevant att ta hänsyn till konkurrenskraften vid lönebildningen i ett land med fast växelkursregim.

I resonemanget om konkurrenskraft kan en valutaunion approximativt betraktas som en fast växelkurs. Även om ett land i en valutaunion har rörlig växelkurs mot de av sina handelspartners som inte är med i unionen kommer den gemensamma valutatan endast i liten utsträckning att anpassas för att bevara landets konkurrenskraft. Om landet är litet kommer anpassningen att vara försumbar.

VÄXELKURSREGIM, KONKURRENSKRAFT OCH SYSSELSÄTTNING

Valet av växelkursregim påverkar i viss mån analysen av samspelet mellan bytesbalansens saldo och sysselsättningen, det som ibland brukar kallas extern respektive intern balans.

Som diskuteras ovan finns det ett samband mellan real växelkurs och finansiellt sparande (bytesbalans) i ett land. Antag till exempel att sparpreferenserna ändras, så att landet vill öka sitt finansiella nettosparande (och därmed öka sparandet i utlandet via bytesbalansen). För att detta ska ske behöver den reala växel-

---

⁶ Se kapitel 5 i *Lönebildningsrapporten*, 2011, Konjunkturinstitutet.

kursen försvagas, det vill säga den nationella konkurrenskraften förbättras.

I ett land med rörlig växelkurs kan den nominella växelkursen bidra till denna anpassning mot svagare real växelkurs. Ett ökat nettosparande leder allt annat lika till svagare tillväxt i efterfrågan och så småningom svagare sysselsättning och lägre inflation. Centralbanken kan då motverka nedgången i sysselsättning och inflation genom att sänka styrräntan, vilket normalt även leder till att den nominella växelkursen försvagas. På medellång sikt kan då landet uppnå samma BNP och sysselsättning som innan skiftet i sparpreferenser ägde rum, men med en real svagare växelkurs och ett högre netto i bytesbalansens saldo. I Lönebildningsrapporten 2012 har Konjunkturinstitutet ingående beskrivit den roll arbetsmarknadens parter spelar i en sådan anpassningsprocess.⁷ Förutsatt att penningpolitiken i landet inriktas på att upprätthålla ett inflationsmål och att lönebildningen är relativt centraliserad kommer sysselsättningsnivån i landet att bestämmas av interaktionen mellan lönesättare och centralbank. Utrymmet för löneökningar ges generellt av den prisökningstakt som är förenlig med inflationsmålet⁸ och av tillväxten i produktiviteten. Om lönesättarna har en ambition att minska arbetslösheten kan de komma överens om lägre löneökningar, vilket i sin tur tillåter centralbanken stimulera efterfrågan genom att hålla en lägre styrränta. En följd av detta blir att landet då i princip kan uppnå långsiktigt hållbar sysselsättning (intern balans) oberoende av bytesbalansens saldo (extern balans).

Med fast växelkurs är det svårare att anpassa landets kostnadsläge. På längre sikt beror bytesbalansens saldo främst på inhemska sparbeslut, men om ett land med fast växelkursregim ökar sitt sparande måste anpassningen till en svagare real växelkurs ske via en nedgång i inflation och löneökningstakt. Denna reala försvagning tar normalt längre tid än om anpassningen även sker via den nominella växelkursen. Anpassningen mot extern balans kräver också i många fall att arbetslösheten stiger, vilket illustreras väl av den spanska ekonomins utveckling de senaste åren.

Den ekonomiska utvecklingen i Sverige och Finland

I detta kapitel ges en översiktlig beskrivning av den ekonomiska utvecklingen i Sverige och Finland de senaste åren. Finsk export har utvecklats betydligt svagare än svensk export åren efter finanskrisen. Detta beror i stor utsträckning på en mycket svag

⁷ Se kapitel 5 i *Lönebildningsrapporten*, 2012, Konjunkturinstitutet.

⁸ Enligt Konjunkturinstitutets beräkningar för Sverige ökar företagens så kallade förädlingsvärdepriser på lång sikt något långsammare än KPI. Detta innebär att utrymmet för löneökningar är något mindre än produktivitetstillväxten plus 2 procent (där det senare ges av inflationsmålet).

utveckling i den finska exporten av IKT-produkter. Utvecklingen för övrig varuexport är likartad i Sverige och Finland.

UTVECKLINGEN AV BNP

Snabba pris- och löneökningar bidrog till att både Finland och Sverige tappade i internationell konkurrenskraft i slutet av 1980-talet för att sedan drabbas av en djup kris i början av 1990-talet. Efter 1990-talskrisen upplevde både Finland och Sverige en period av snabbt växande BNP. Den genomsnittliga årliga BNP-tillväxten uppgick åren 1994–2007 till 3,9 procent i Finland och 3,3 procent i Sverige. Som jämförelse växte BNP i OECD-länderna under perioden med i genomsnitt 2,8 procent per år. En förklaring till den relativt höga BNP-tillväxten i Finland och Sverige var att det fanns betydande potential till återhämtning efter krisen (se diagram 1). Kraftiga försvagningar av ländernas reala växelkurser bidrog också till att förbättra konkurrenskraften. Gemensamt var även den mycket snabba utvecklingen inom IKT-sektorn.

I samband med finanskrisen 2008 drabbades Finland och Sverige, denna gång i likhet med övriga OECD-länder, åter av stora fall i BNP. I Finland föll BNP med som mest drygt 10 procent från det sista kvartalet 2007 till det andra kvartalet 2009. I Sverige var fallet under samma period något mindre och uppgick till drygt 7 procent. I båda länderna var produktionsnedgången större än för OECD-länderna i genomsnitt. En del förklaring till detta är att BNP i Finland och Sverige generellt varierar mer än i andra länder eftersom båda länderna har en relativt hög andel industriproduktion, som normalt varierar mer än BNP. Det var dessutom i första hand investeringarna som föll i världsekonomin i samband med krisen och industriproduktionen i både Finland och Sverige innehåller en förhållandevis hög andel investeringsvaror.

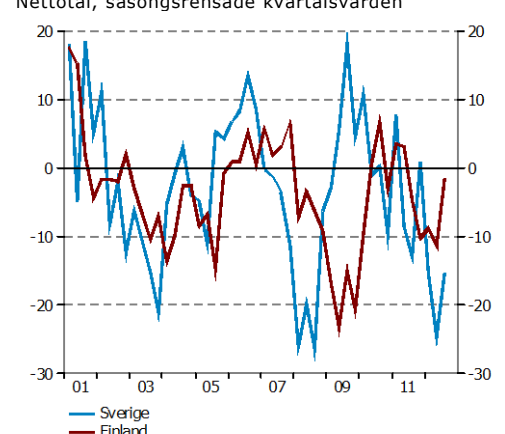
Sedan BNP var som lägst 2009 har återhämtningen varit starkare i Sverige än i Finland. I Sverige var BNP det andra kvartalet 2012 ungefär 5 procent högre än före finanskrisen. I Finland har BNP fallit med närmare 4 procent under samma period. Detta kan jämföras med OECD-länderna som helhet där BNP var 1 procent högre det andra kvartalet i år än i början av 2008. En förklaring till att BNP föll mindre och återhämtningen till en början var snabbare i Sverige än i Finland var sannolikt att den svenska kronan försvagades kraftigt under krisen 2008 (se diagram 10). Detta bidrog sannolikt till att dämpa fallet i svensk nettoexport och BNP i samband med krisen. Enkätundersökningar om industriföretagens upplevda konkurrenssituation på exportmarknaderna visar även att svenska industriföretag upplevde att konkurrenssituation blev mer gynnsam under 2009. Det omvända gällde finska industriföretag (se diagram 11). Under 2009 och inledningen av 2010 förstärktes kronan relativt snabbt tillbaka till den nivå som rådde före finanskrisen. Kronan har förstärkts ytterligare under 2011 och 2012, vilket sannolikt har bidragit till att svenska industriföretag har blivit mer miss-

Diagram 10 Växelkurs, kronor per euro
Månadsvärden

Källa: Sveriges Riksbank.

Diagram 11 Upplevd konkurrenssituation i industrin
Nettotal, säsongrensade kvartalsvärden

Anm. Exportviktad vägning av upplevd konkurrenssituation i respektive utanför EU. Enkätundersökning.

Källor: Europeiska kommissionen och Konjunkturinstitutet.

nöjda med konkurrenssituationen på exportmarknaderna. Sett över hela perioden kan därmed utvecklingen av den svenska kronan knappast förklara varför BNP har utvecklats starkare i Sverige än i Finland.

Som beskrivs i kapitlet "Begreppet konkurrenskraft" kan BNP-måttet ge en delvis skev bild av den ekonomiska utvecklingen. Som nämndes ovan var den genomsnittliga årliga tillväxten i BNP 3,9 procent i Finland och 3,3 procent i Sverige åren 1994–2007. I ett aggregat med de 10 OECD-länder som är Finlands och Sveriges viktigaste handelspartners steg BNP med i genomsnitt 2,5 procent under dessa år.⁹ Om man i stället jämför utvecklingen i så kallad real BNP, och därmed tar hänsyn till försvagade bytesförhållanden i Finland och Sverige under dessa år, blir skillnaden mellan Finland, Sverige och övriga OECD-länder något mindre. Real BNP steg med i genomsnitt 3,7 procent respektive 3,0 procent per år i Finland och Sverige under denna period. I liknande OECD-länder steg real BNP med i genomsnitt 2,7 procent. Samtidigt var dock befolkningstillväxten något starkare i OECD-länderna, varför real BNP per capita sammantaget utvecklades betydligt starkare i framförallt Finland men även Sverige åren 1994–2007 (se tabell 1).

Åren efter finanskrisen har utvecklingen varit svagare i Finland än den genomsnittliga utvecklingen i liknande OECD-länder. För Sverige gäller det omvända, det vill säga tillväxten uttryckt i termer av såväl BNP som real BNP per capita har varit starkare än i liknande OECD-länder (se tabell 1).

Tabell 1 BNP, real BNP och real BNP per capita

Årlig procentuell förändring, genomsnitt för respektive period

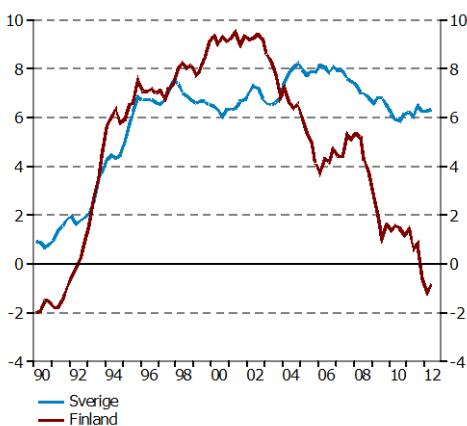
	1994–2007	2008–2011
BNP		
Finland	3,9	-0,4
Sverige	3,3	1,1
10 OECD-länder	2,5	0,2
Real BNP		
Finland	3,7	-0,7
Sverige	3,0	0,9
10 OECD-länder	2,7	0,1
Real BNP per capita		
Finland	3,4	-1,2
Sverige	2,7	0,1
10 OECD-länder	2,2	-0,4

Anm. Se fotnot 9.

Källor: Europeiska kommissionen och Konjunkturinstitutet.

Diagram 12 Nettoexport

Procent av BNP, löpande priser, fyra kvartalsglidande medelvärde, kvartalsvärden

Källa: Eurostat.

⁹ Dessa 10 OECD-länder inkluderar Belgien, Danmark, Frankrike, Kanada, Nederländerna, Norge, Storbritannien, Tyskland, USA och Österrike. Ett ytterligare skäl till begränsa utvalet till dessa länder att det saknas tillförlitlig statistik för att göra de beräkningar av real BNP som redovisas i stycket för vissa övriga OECD-länder.

AGGREGERAD EXPORTUTVECKLING DE SENASTE ÅREN

Om man betraktar de senaste årens utveckling av BNP i Sverige och Finland, och mer specifikt dess olika efterfrågekomponenter, skiljer sig utvecklingen åt mellan länderna både vad gäller den inhemska efterfrågan och utrikeshandeln. Den inhemska efterfrågan har växt något långsammare i Finland, främst till följd av en svag investeringstillväxt, samtidigt som hushållens konsumtionsutgifter, om något, har utvecklats starkare i Finland än i Sverige. Det är dock främst utrikeshandelns utveckling som skiljer sig åt mellan Sverige och Finland.

Nettoexporten som andel av BNP har fallit snabbt i Finland från omkring 5 procent 2007 till omkring -1 procent de senaste kvartalen (se diagram 12). Detta står i stark kontrast till den svenska utvecklingen där nettoexporten utgjorde drygt 6 procent av BNP i början av 2012, endast någon procentenhet lägre än 2007. En viss del av denna skillnad förklaras av att bytesförhållandet har utvecklats svagare i Finland än i Sverige (se avsnitt i slutet av detta kapitel).

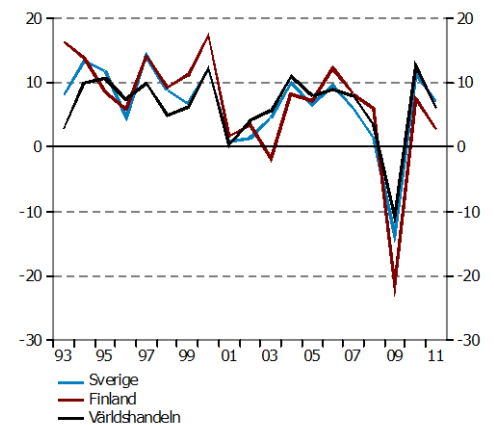
Den divergerande utvecklingen i nettoexporten är främst ett uttryck för en olikartad utveckling i ländernas exportvolym. Åren 1994–2007 växte svensk och finsk export med i genomsnitt 7,8 respektive 8,5 procent per år. Enligt IMF växte världshandeln samtidigt med i genomsnitt 7,6 procent per år. Exporten i såväl Sverige som Finland växte därmed snabbare än världshandeln, i synnerhet under andra halvan av 1990-talet (se diagram 13). I samband med finanskrisen 2008 föll dock svensk och finsk export kraftigt. Fallet var särskilt dramatiskt i Finland, där exporten föll med drygt 30 procent från det andra kvartalet 2008 till motsvarande kvartal 2009. Denna nedgång var nära nog dubbelt så stor som i Sverige. Återhämtningen som därefter har ägt rum skiljer sig också åt mellan länderna. I Sverige var exporten i volymtermer det andra kvartalet i år på ungefär samma nivå som före finanskrisen, samtidigt som den finska exporten fortfarande var omkring 20 procent mindre än 2008 (se diagram 14).

En förklaring till skillnaden i exportutvecklingen länderna emellan skulle kunna vara att Finland har varit mer exponerat mot exportmarknader med svag realekonomisk utveckling. Finlands och Sveriges exportmarknader skiljer sig dock inte alltför mycket åt och handelsexponeringen mot de statsfinansiellt svaga länderna i euroområdet är till exempel kring 5 procent i båda länderna. Den största skillnaden är att Ryssland är en betydligt viktigare handelspartner för Finland än för Sverige. Detta förklarar i stor utsträckning varför en större andel av den finska exporten går till tillväxtekonomier, medan OECD-länderna väger tyngre i svensk export (se tabell 2).

En jämförelse mellan utvecklingen i den faktiska exporten och storleken på respektive lands exportmarknad bekräftar också bilden av att Finland, till skillnad från Sverige, har förlorat betydande marknadsandelar under 2000-talet (se diagram 15).

Diagram 13 Export och världshandel

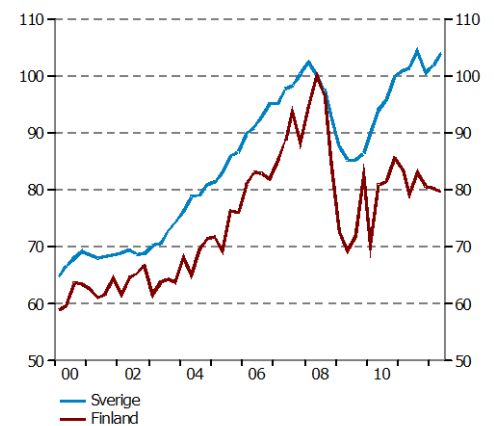
Årlig procentuell förändring

Källor: Statistikcentralen, SCB och IMF.

Diagram 14 Export

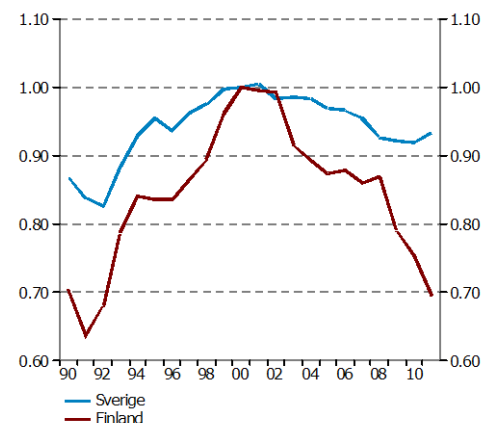
Index 2008 kvartal 2 = 100, fasta priser i nationell valuta, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Statistikcentralen och SCB.

Diagram 15 Export i förhållande till exportmarknad

Export som andel av exportmarknad, fasta priser, årsvärden

Anm. Serierna är normaliserade till 1 år 2000.

Källa: OECD.

Tabell 2 Exportandelar 2011

Procent av total export i respektive land

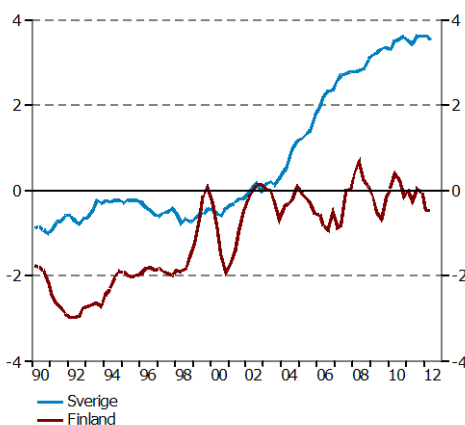
	Finland	Sverige
Utvecklade länder	68,1	76,1
USA	5,1	5,5
Euroområdet	31,7	40,2
Finland	-	6,5
Tyskland	10,2	10,5
PIIGS	5,0	5,9
Storbritannien	5,3	7,4
Danmark	2,1	6,5
Norge	8,9	9,3
Sverige	12,1	-
Tillväxtekonomier	31,3	22,8
Kina	4,8	3,1
Ryssland	9,4	1,8

Anm. PIIGS står för Portugal, Italien, Irland, Grekland och Spanien. Indelningen i utvecklade länder och tillväxtekonomier följer IMF:s standard.

Källa: IMF Direction of Trade Statistics.

Diagram 16 Nettot för utrikeshandel med tjänster

Procent av BNP, löpande priser, 4 kvartals glidande medelvärde

Källa: Eurostat.

På en aggregerad nivå antyder data således en dramatisk försämring av finsk konkurrenskraft de senaste åren. I de nästföljande två avsnitten diskuteras exportutvecklingen för tjänster och varor något mer i detalj.

TJÄNSTEHANDELN HAR GENERERAT STIGANDE ÖVERSKOTT I SVERIGE

I både Sverige och Finland (liksom i de flesta länder) är handeln med varor mer omfattande än handeln med tjänster. Tjänsternas andel av total export har stigit i såväl Finland som Sverige de senaste 10 åren, men utgör fortfarande mindre än en tredjedel av den totala exporten. Nettot av utrikeshandeln med tjänster har dock utvecklats på olika sätt i Finland och Sverige. Sedan 2001 har den svenska utrikeshandeln med tjänster genererat ett allt större överskott som 2011 motsvarade drygt 3 procent av BNP (se diagram 16). Tjänstehandeln kan därmed förklara ungefär hälften av det svenska överskottet i bytesbalansen 2011. Tjänstehandeln har växt som andel av BNP även i Finland, men nettot av handeln har ökat långsammare än i Sverige. I de svenska nationalräkenskaperna kan utrikeshandeln med tjänster grovt delas in i turistnetto, frakttjänster och övriga tjänster. Det stora handelsöverskottet har framför allt uppstått i det senare aggregatet, där en del utgörs av så kallad merchanting.¹⁰ Merchanting i sig utgör ungefär hälften av överskottet i utrikeshandeln med tjänster i Sverige. I aggregatet övriga tjänster ingår även andra delar av företagstjänster och rena bokslutsdispositioner, som kan vara svåra att mäta. Skillnaden mellan Sverige och Finland kan därför i viss utsträckning bero på olika sätt att mäta detta aggre-

¹⁰ Merchanting är den export som produceras i utländska dotterbolag och säljs vidare utan att passera till exempel svensk gräns, men som faktureras från moderbolaget i Sverige.

gat. Det är därmed svårt att analysera hur dessa faktorer förhåller sig till respektive lands konkurrenskraft.

KRAFTIG NEDGÅNG I EXPORTEN AV IKT-PRODUKTER FÖRKLARAR DEN SVAGARE FINSKA VARUEXPORTEN

Sverige och Finland är två länder med en snarlik näringslivsstruktur, framför allt avseende tillverkningsindustrin. Tillverkningsindustrin står dessutom för en relativt stor del av det totala förädlingsvärdet. Efter den starka utvecklingen under perioden 1994–2007 har varuexporten utvecklats svagt i spåren av finanskrisen i både Sverige och, i synnerhet, Finland. Det andra kvartalet 2012 var svensk varuexport på ungefär samma nivå som före finanskrisen, medan den finska varuexporten hade fallit med drygt 20 procent under samma period (se diagram 17). Nettot av handeln med varor har minskat trendmässigt i båda länderna sedan början av 2000-talet. Efter finanskrisen har dock nedgången stannat av i Sverige, samtidigt som den har fortsatt i Finland (se diagram 18).

Den branschmässiga sammansättningen av varuexporten är snarlik i Sverige och Finland. Varor tillverkade i skogs-, metall-, maskin- och den kemiska industrin utgör drygt 60 procent av varuexporten i båda länderna (se tabell 3). Exporten av transportmedel är relativt viktigare för den svenska exporten än för den finska, medan det omvända gäller för exporten av massa och papper.

Tabell 3 Viktiga exportbranscher i Sverige och Finland

Procent av total export, löpande priser, genomsnitt 2000–2011

Bransch	Finland	Sverige
Maskiner och utrustning	36,0	29,6
Varav Elektronisk och optisk utrustning	23,3	17,1
Massa, papper och pappersvaror	17,2	9,5
Kemiska produkter mm	14,8	17,9
Metaller och metallvaror	12,8	10,4
Trä och Trävaror	4,3	2,9
Transportmedel	6,6	13,8

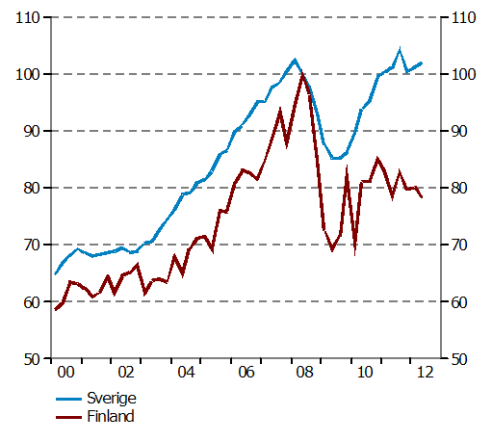
Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

Exporten i flera av de större branscherna har utvecklats något svagare i Finland än i Sverige, medan till exempel exporten av metaller och metallvaror har utvecklats starkare i Finland än i Sverige (se diagram i Appendix).

En stor del av skillnaden mellan länderna kan emellertid tillskrivas en snabbt minskande export av tillverkade varor från den finska IKT-sektorn, och då mer specifikt av elektrisk och optisk utrustning. Exporten av dessa produkter har, mätt i fasta priser, minskat med 40 procent sedan 2008 då den utgjorde nästan en fjärdedel av värdet på den finska varuexporten. I Sverige har exporten i denna bransch utvecklats betydligt starkare och 2011 var exporten uttryckt i fasta priser närmare 30 procent högre än

Diagram 17 Export av varor

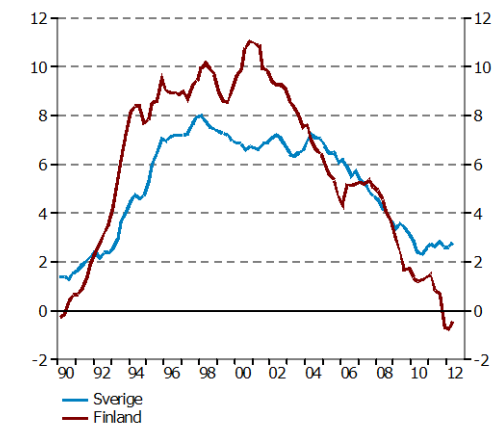
Index 2008, kvartal 2 = 100, säsongsrensade kvartalsvärden

Källor: Statistikcentralen och SCB.

Diagram 18 Nettot för utrikeshandel med varor

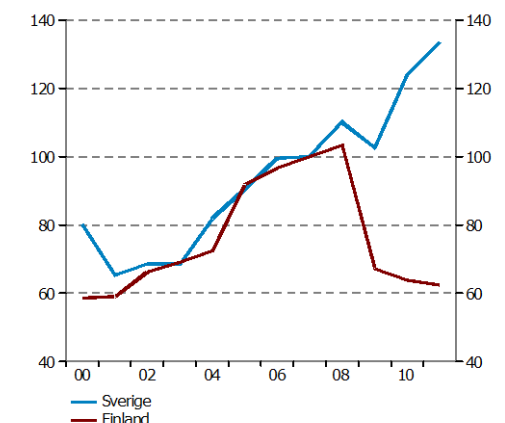
Procent av BNP, löpande priser, säsongsrensade kvartalsvärden

Källor: Statistikcentralen, SCB och IMF.

Diagram 19 Export av elektrisk och optisk industri

Index 2007 = 100, fasta priser

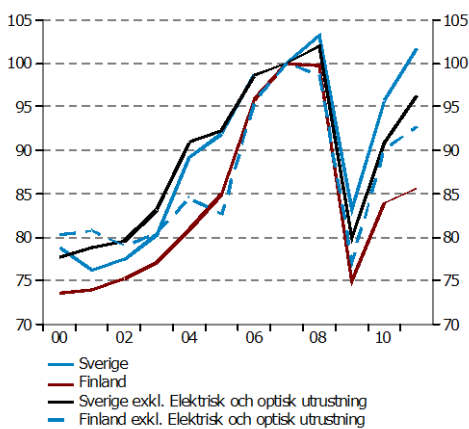

Källor: OECD, Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 20 Varuexport, med och utan elektrisk och optisk industri

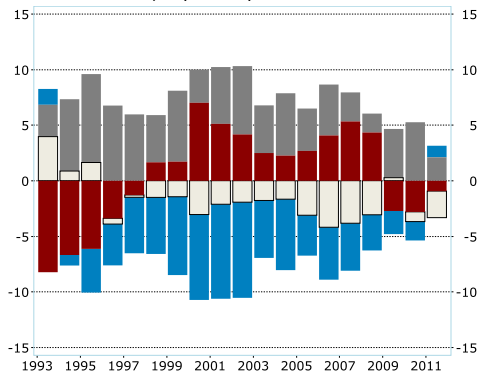
Index 2007 = 100, fasta priser

Källor: OECD, Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 21 Finansiellt sparande i Finland

Procent av BNP, löpande priser

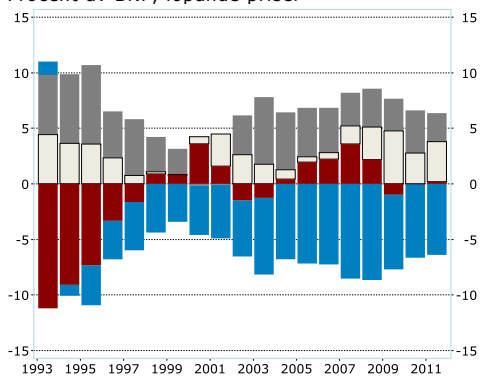
Utlandet*Företag Hushåll*Offentlig sektor

Anm. Blåa staplar motsvarar utlandets finansiella nettosparande gentemot Finland, det vill säga är lika med minus den finska bytesbalansens saldo.

Källa: Statistikcentralen.

Diagram 22 Finansiellt sparande i Sverige

Procent av BNP, löpande priser

Utlandet*Företag Hushåll*Offentlig sektor

Anm. Blåa staplar motsvarar utlandets finansiella nettosparande gentemot Sverige, det vill säga är lika med minus den svenska bytesbalansens saldo.

Källa: SCB.

före finanskrisen (se diagram 19). Den viktigaste förklaringen till den svaga utvecklingen i Finland är att mobiltelefonstillverkaren Nokia över tiden har tappat marknadsandelar i en hårdnande konkurrens.¹¹

Exporten av varor exklusive elektrisk och optisk utrustning har utvecklats på liknande sätt i Sverige och Finland (se diagram 20). Detta kan tolkas som att den jämförelsevis svaga utvecklingen i den finska varuexporten snarare är nära kopplad till den krympande finska IKT-sektorn än till en mer generell försämring av den finska nationella konkurrenskraften.

STRUKTURELLA ORSAKER KAN INTE HELT FÖRKLARA DET SNABBA FALLET I FINSKA BYTESBALANSEN

Bytesbalansens saldo är definitionsmässigt lika med summan av det finansiella sparandet i offentlig sektor, hushållssektorn och företagssektorn. På längre sikt är därmed bytesbalansens saldo ett resultat av de spar- och investeringsbeslut som fattas inom respektive sektor och bytesbalansens saldo kan i ett längre perspektiv generellt inte tolkas som ett uttryck för konkurrenskraft (se resonemang i kapitlet "Begreppet konkurrenskraft").

Den demografiska utvecklingen i såväl Finland som Sverige talar för minskade överskott i bytesbalansen framöver, när en mindre andel av befolkningen är i arbetsför ålder. Den snabba nedgång som har skett i den finska bytesbalansen de senaste åren kan dock knappast motiveras med demografiska faktorer. Nedgången kan därmed i viss utsträckning ses som ett tecken på en försämrad konkurrenskraft, som till stor del kan förklaras med den svaga utvecklingen i den finska IKT-sektorn. Denna bild förstärks av att det lägre saldot i bytesbalansen i första hand motsvaras av en snabb nedgång av det finansiella sparandet i den offentliga sektorn (se diagram 21). Det lägre sparandet i offentlig sektor beror troligen på den svaga utvecklingen av den finska ekonomin snarare än att det är resultatet av en ambition att sänka det offentligfinansiella sparandet.

Bytesbalansens saldo har minskat något även i Sverige, bland annat som en följd av minskat finansiellt sparande i den offentliga sektorn (se diagram 22). Utvecklingen är dock mindre dramatisk än i Finland och är förenlig med bilden av en fortsatt god svensk konkurrenskraft.

BYTESFÖRHÅLLET HAR SLUTAT ATT FALLA I SVERIGE

Bytesförhållandet föll trendmässigt i både Sverige och Finland mellan 1994 och 2006, det vill säga priserna på exporten ökade långsammare än priserna på importen. Detta förklaras i första hand av att exporten i första hand var koncentrerad till branscher inom tillverkningsindustrin med snabb produktivitetstillväxt. Snabb produktivitetstillväxt i en bransch går ofta hand i

¹¹ Se OECD Economic Surveys: Finland, 2012, OECD.

hand med en långsammare prisutveckling (se resonemang ovan). Delar av den finska IKT-sektorns export- och importpriser har också fallit kraftigt under 2000-talet. Exportprisfallet har emellertid varit relativt större och bytesförhållandet i den elektriska och optiska industrin har försvagats med ungefär 25 procent. Skillnaden mellan Sverige och Finland i utvecklingen av bytesförhållandet under 2000-talet kan till mycket stor del förklaras av denna branschspecifika prisutveckling.

Sedan 2007 har det svenska bytesförhållandet för varor försämrats något, medan bytesförhållandet för varor i Finland har fallit relativt mer (se diagram 23). Det svagare bytesförhållandet är en förklaring till nedgången i den finska bytesbalansen.

Jämförande analys av konkurrenskraft

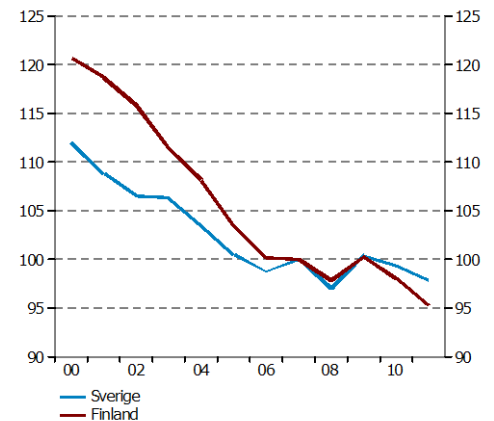
Världsekonomin krisartade utveckling de senaste åren är huvudsaken till den svaga exportutvecklingen i såväl Finland som Sverige. Jämfört med Sverige har dock Finlands export utvecklats svagare i förhållande till efterfrågan sedan början av 2008 (se diagram 15). Detta kan bero på mer specifika företeelser som nedgången i IKT-sektorn i Finland, men kan även orsakas av en svagare finsk konkurrenskraft jämfört med till exempel Sverige och Tyskland. En viktig beståndsdel i analysen av konkurrenskraft är hur företagens produktionskostnader har utvecklats i förhållande till produktiviteten. Som tidigare nämnts är detta inte ett fullständigt mått på konkurrenskraft. Likheter mellan den svenska och den finska ekonomin innebär dock att måttet i högre grad är relevant när dessa ekonomier jämförs.

STORA SKILLNADER I PRODUKTIVITETSUTVECKLING PRÄGLAR ENHETSARBETSKOSTNADERNA I DEN SVENSKA OCH FINSKA INDUSTRIEN

Den starka ekonomiska utvecklingen i Finland och Sverige efter krisåren i början av 1990-talet präglades i båda länderna av en hög produktivitetstillväxt i industrin (se diagram 24). Sedan 2006 har produktiviteten dock utvecklats svagare. I samband med finanskrisen föll produktionen snabbare än mängden arbetade timmar vilket innebar kraftiga fall i produktiviteten inom industrin i båda länderna. Att de senaste årens återhämtning har varit betydligt starkare i Sverige har bidragit till att produktiviteten i industrin var knappt 9 procent högre 2011 än 2007. Under samma period har motsvarande finska produktivetsmått fallit med nära 9 procent (se diagram 25).

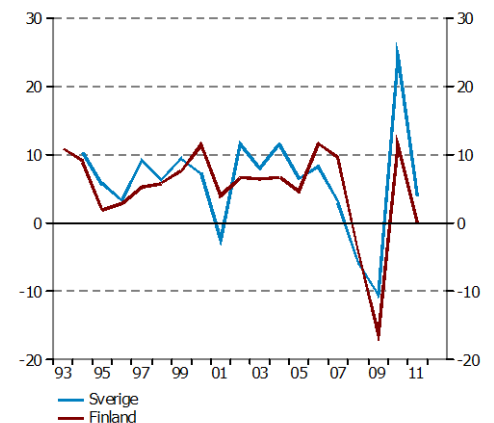
Den finska IKT-sektorn, och då i huvudsak Nokia, har genomgått stora strukturella förändringar det senaste decenniet. Efter att ha växt mycket snabbt under 1990-talet utgjorde Nokias förädlingsvärde drygt 3 procent av finsk BNP runt millennieskiftet. Den snabba tillväxten i branschen har inneburit en allt hårdare konkurrens och under 2000-talet har en betydande andel

Diagram 23 Bytesförhållande, varor
Index 2007 = 100

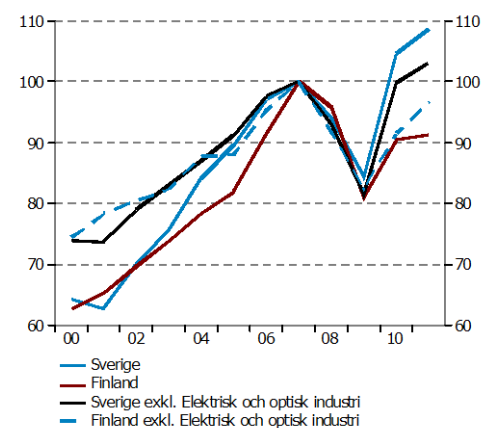
Källa: Statistikcentralen och SCB.

Diagram 24 Produktivitet i industrin
Årlig procentuell förändring

Källor: Statistikcentralen och SCB.

Diagram 25 Produktivitet i industrin
Index 2007 = 100

Källor: Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

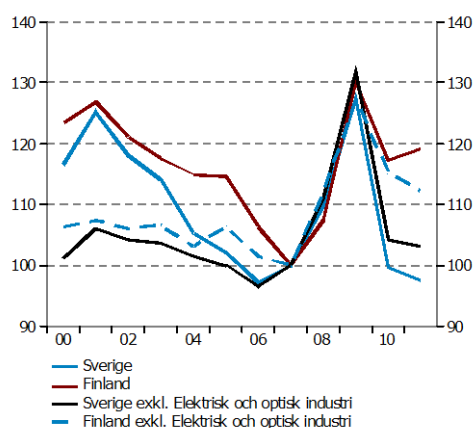
av tillverkningen utlokaliseras till länder med lägre arbetskostnader. Nokia har dessutom haft problem att behålla en ledande marknadsposition i och med framväxten av *smartphone*-segmentet på mobiltelefonmarknaden. Det kraftiga produktionsfallet på senare år har inneburit att Nokias andel av den finska exporten mer än halverades mellan 2000 och 2009 då andelen uppgick till ungefär 10 procent.¹²

Den snabba produktionsminskningen i den finska IKT-sektorn har bidragit mycket till den finska industrins svaga produktions- och produktivitetstillväxt de senaste åren. I Sverige har tvärtom produktivitetstillväxten i delar av IKT-sektorn varit högre än i industrin som helhet. Om man exkluderar delar av IKT-sektorn, mer specifikt elektrisk och optisk utrustning, minskar den produktivitetsskillnad som har uppkommit i industrin mellan Sverige och Finland efter 2007 från 18 till 5 procent (se diagram 25).

Utvecklingen i timarbetskostnaden i nationell valuta har uppvisat en liknande utveckling i IKT-sektorn som i industrin som helhet i båda länderna. Skillnaden i produktivitetstillväxten i delar av de svenska och finska IKT-sektorerna efter krisen har därför också bidragit till att enhetsarbetskostnaderna i Finland har fallit tillbaka i betydligt mindre utsträckning än i Sverige (diagram 26).

Diagram 26 Enhetsarbetskostnader i industrin

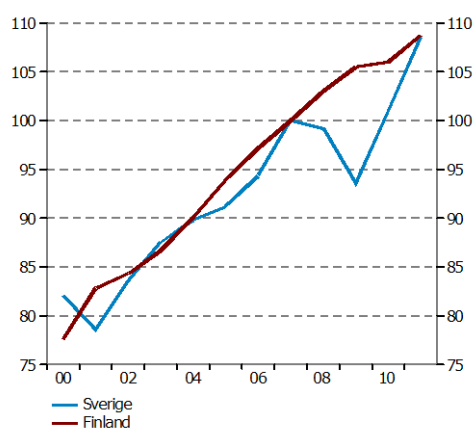
Index 2007 = 100

Källor: Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 27 Timarbetskostnader i industrin uttryckta i euro

Index 2007 = 100

Källor: Statistikcentralen, SCB, Macrobond och Konjunkturinstitutet.

EN FÖRSVAGAD KRONA BIDROG TILL EN LÄGRE SVENSK TIMARBETSKOSTNAD UNDER KRISEN

Om de svenska och finska timarbetskostnaderna räknas om i gemensam valuta framträder vissa skillnader mellan länderna de senaste åren (se diagram 27). Växelkursförändringarna som ägde rum under krisen får tydligt genomslag på timarbetskostnaden. Samtidigt som Finland har upplevt en förhållandevis jämn ökningstakt i timarbetskostnaden sjönk den svenska timarbetskostnaden under finanskrisen då kronan försvagades snabbt. Sedan andra kvartalet 2009 har kronan dock stärkts mot euron vilket också återspeglas i att tillväxten i timarbetskostnaden i den svenska industrin har stigit kraftigt och 2011 var arbetskostnaderna i Sverige och Finland nivåmässigt åter lika. Det saknas ännu data för timarbetskostnader 2012, men med tanke på att kronan har fortsatt att förstärkas mot euron har sannolikt de svenska timarbetskostnaderna inom industrin uttryckta i euro ökat snabbare än motsvarande finska timarbetskostnader.

FINLANDS REALA VÄXELKURS HAR STÄRKTS MER ÄN SVERIGES

I makroekonomin uttrycks konkurrenskraft ofta med arbetskostnad per producerad enhet uttryckt i gemensam valuta. Ett etablerat sätt att mäta detta är via den reala effektiva växelkursen,

¹² Se Ali-Yrkkö, J., "The Role of Nokia in the Finnish Economy", *Nokia and Finland in a Sea of Change*, ETLA, 2010.

där den nominella effektiva växelkursen deflateras med den relativa utvecklingen av enhetsarbetskostnader. En förstärkning av den reala effektiva växelkursen motsvarar då en försämrad konkurrenskraft, eftersom produktionskostnaden per producerad enhet uttryckt i gemensam valuta ökar relativt snabbare i landet ifråga än i konkurrentländerna. Sedan 2007 har den reala effektiva växelkursen, konstruerad på detta sätt, försvagats något i både Finland och Sverige (se Diagram 5).

För att mer specifikt åskådliggöra utvecklingen av konkurrenskraften i Finland jämfört med Sverige kan den reala bilaterala växelkursen studeras. Detta mått beräknas här som kvoten av den finska och den svenska enhetsarbetskostnaden uttryckt i euro. Enligt detta mått har den finska konkurrenskraften utvecklats svagare än den svenska sedan finanskrisisens utbrott (se Diagram 28). Att den reala bilaterala växelkursen har förstärkts beror främst på att produktivitetens utvecklingen har varit svagare i Finland än i Sverige.

Sammanfattning och slutsatser

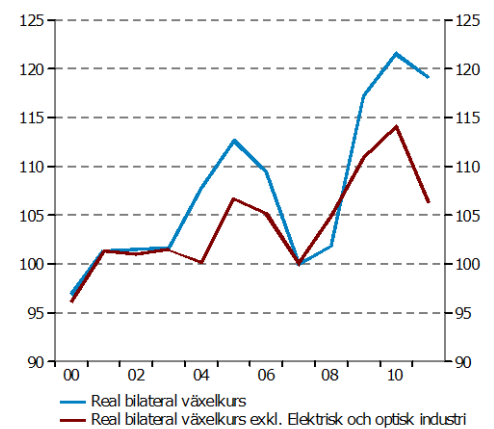
BNP i Finland har utvecklats svagare än i såväl Sverige som flertalet jämförbara länder efter finanskrisen 2008. Att finsk BNP har utvecklats svagt förklaras främst av varuexporten, som i mitten av 2012 hade fallit med drygt 20 procent jämfört med fyra år tidigare. Finska varuexporten har därmed tappat marknadsandelar i betydligt större utsträckning än den svenska exporten av varor. Detta har bidragit till att Finlands bytesbalanssaldo har gått från betydande överskott till att uppvisa underskott 2011. Även utvecklingen av produktivitet och enhetsarbetskostnader i tillverkningsindustrin har utvecklats på ett mindre gynnsamt sätt i Finland än i Sverige. Uttryckt i gemensam valuta har de finska enhetsarbetskostnaderna i industrin stigit med knappt 20 procent jämfört med motsvarande svenska sedan 2007.

På ett aggregerat plan talar därmed tillgänglig statistik för att Finland nationella konkurrenskraft har försämrats. Svagheten i finsk ekonomi kan dock i stor utsträckning kopplas till branschen elektrisk och optisk industri. Utvecklingen av till exempel varuexport, produktivitet och enhetsarbetskostnader exklusive denna bransch är betydligt mer likartad i Sverige och Finland. Den kraftiga tillbakagången i branschen har således haft tydliga effekter på hela den finska ekonomin. Det finns därför skäl att nyansera bilden av en kraftigt försämrad finsk konkurrenskraft.

Vilka åtgärder den senaste tidens utveckling av finsk ekonomi eventuellt kan ge upphov till beror på ett antal faktorer. Den demografiska utvecklingen i Finland talar för att nedgången i bytesbalansöverskott i viss utsträckning är strukturell och förenlig med en balanserad ekonomisk utveckling. Detta eftersom det finansiella sparandet i ett land normalt minskar när andelen av befolkningen som är i arbetsför ålder minskar. I Konjunktur-

Diagram 28 Real bilateral växelkurs mellan Finland och Sverige

Index 2007 = 100

Anm. Ett lägre indexvärde för den reala växelkursen motsvarar en försvagning av den finska reala bilaterala växelkursen.

Källa: Statistikcentralen, SCB, Macrobond och Konjunkturinstitutet.

institutets prognoser för Sverige spås en liknande utveckling, om än mindre dramatisk än den som ägt rum i Finland.

Om ambitionen är att i viss utsträckning återställa det inhemska sparandet i Finland, vilket skulle gå hand i hand med en återgång till ett visst överskott i bytesbalansens saldo, behöver detta ske genom att den finska nationella konkurrenskraften förbättras. När Sverige drabbades av en liknande störning i samband med IT-krisen i början av 2000-talet försvagades den svenska kronan relativt mycket mot euron. I Finland, som inte har en egen valuta, skulle en sådan utveckling behöva komma till stånd genom att reallönerna ökar långsammare än produktiviteten i näringslivet en tid i de sektorer som är utsatta för internationell konkurrens, såvida inte euro försvagas nominellt och direkt stärker den finska konkurrenskraften. Mot bakgrund av den svaga internationella efterfråge- och löneutveckling skulle en ambition att återställa konkurrenskraften i Finland kräva en tid med relativt låga löneökningar. Huruvida detta är önskvärt måste ställas mot de kostnader som är förenade med den svagare inhemska efterfrågan som en lägre löneökningstakt skulle medföra.

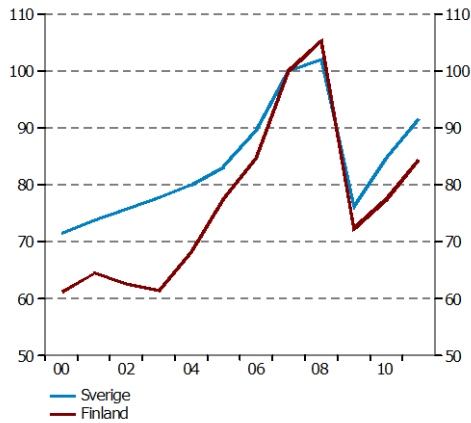
Det är i detta sammanhang viktigt att betona att nationell konkurrenskraft är ett relativt begrepp, där det egna landets konkurrenskraft alltid behöver bedömas i ljuset av utvecklingen i omvärlden. Efter finanskrisen och euroområdet skuldkris behöver flera högt skuldsatta länder genomgå en strukturell förändring. Före krisåren drevs tillväxten i statsfinansiellt svaga länder som Spanien, Grekland, Portugal och Irland i första hand av en stark inhemsk efterfrågan, som i viss utsträckning var lånefinansierad. Efter att tillgången på utländskt kapital ströps i samband med finans- och skuldkrisen behöver länderna i stället skifta mot en tillväxt som i högre grad drivs av nettoexporten. Även ett land som Storbritannien behöver genomgå en sådan anpassning, om än i mindre utsträckning. En förutsättning för att denna utveckling ska komma till stånd är att ländernas konkurrenskraft stärks. I Storbritanniens fall hjälper det svagare pundet till, men i de svaga euroländerna behöver anpassningen ske via hög arbetslöshet och svag inkomstutveckling.

Om ett land ökar sin nettoexport behöver definitionsmässigt nettoexporten minska i andra länder. Att den finska bytesbalansen har gått från att uppvisa överskott till underskott och den av Konjunkturinstitutet prognostiserade utvecklingen i Sverige framöver ut kan ses som en del i denna anpassning.

Appendix. Exportvolymutveckling i olika branscher

Diagram 29 Exportvolym, maskiner och utrustning exkl. elektrisk och optisk utrustning

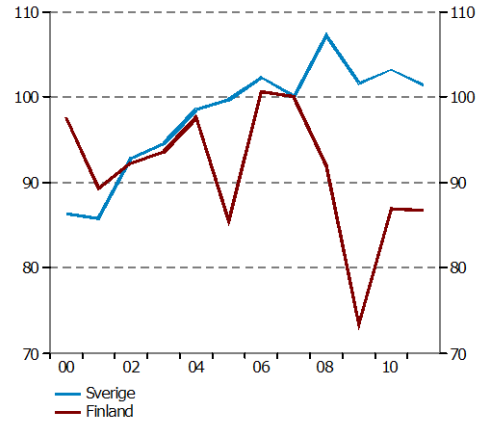
Index 100 = 2007

Källor: Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 30 Exportvolym, massa, papper och pappersvaror

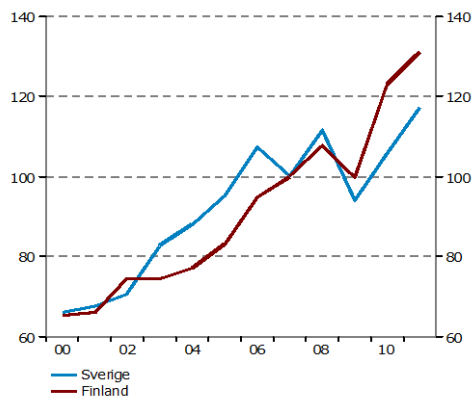
Index 100 = 2007

Källor: Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 31 Exportvolym, kemikalier, kemiska produkter, konstfiber, gummi- och plastvaror och petroleumprodukter, mm

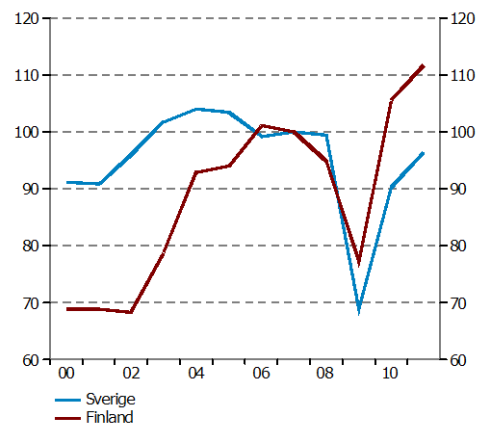
Index 100 = 2007

Källor: Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 32 Exportvolym, metaller och metallvaror

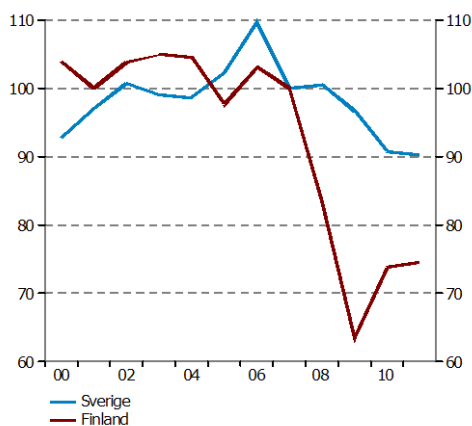
Index 100 = 2007

Källor: Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 33 Exportvolym, trä och trävaror

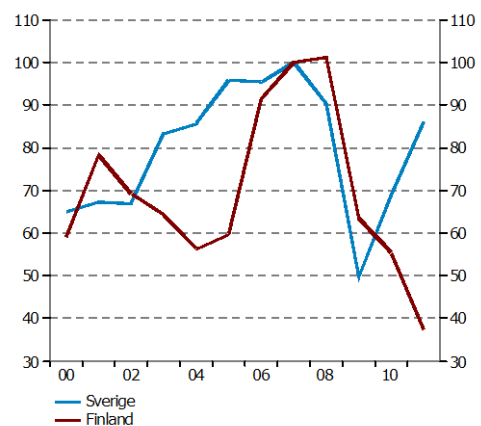
Index 100 = 2007

Källor: Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 34 Exportvolym, transportmedel

Index 100 = 2007

Källor: Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

Ordlista:

Arbetskostnad: Summan av lönesumma och av arbetsgivaravgifter, det vill säga lagfästa kollektiva avgifter och övriga produktionsskatter.

Bytesbalans: I bytesbalansen redovisas transaktioner med utlandet avseende handel med varor och tjänster, löner, avkastning på kapital samt löpande transfereringar. Bytesbalansen är en del av betalningsbalansen.

Bytesförhållande: Förhållandet mellan exportpriser och importpriser. Landets bytesförhållande förbättras när exportpriserna stiger, och försämras när de sjunker, i förhållande till importpriserna.

Enhetsarbetskostnad: Arbetskostnad per producerad enhet.

Effektiv växelkurs: Vägt medelvärde för en valutas växelkurser mot andra valutor.

Industrin: Definieras som branscherna 5–33 enligt SNI 2007 i Sverige respektive TOL 2008 i Finland. Kallas också för huvudgrupp B-C, där B står för Utvinning av mineral och C står för tillverkningsindustrin.

Produktivitet: Produktion (förädlingsvärde) per arbetad timme.

Real effektiv växelkurs: Relation mellan prisnivån i ett land och ett vägt medelvärde för prisnivåerna i andra länder uttryckta i samma valuta.

Tillverkningsindustrin: Definieras som branscherna 10–33 enligt SNI 2007 i Sverige respektive TOL 2008 i Finland. Kallas också för huvudgrupp C.

Statistiskt Appendix:

Vid beräkning av export- och importvolymerna på branschnivå har handelsdata från OECD:s STAN-databas använts tillsammans med prisserier från producentprisindexsystemen i Finland och Sverige.

Till följd av databrist är exportvolymen för branschen Kemikalier, kemiska produkter, konstfibrer, gummivaror, plastvaror, petroleumprodukter mm beräknade med hjälp av prisutvecklingen för delaggregatet kemikalier, kemiska produkter och konstfibrer i både Sverige och Finland.

Vid beräkning av bytesförhållanden för industrin och på branschnivå har prisserier från producentprisindexsystemen i Finland och Sverige använts.

För beräkningar av produktivitet, timarbetskostnader och enhetsarbetskostnader för industrin och på branschnivå har data från nationalräkenskaperna använts.